

A szerzetesi nevelés
gyümölcsei és örökségei
a XXI. század számára

Ünnepi kötet a bencés, a ciszterci és a piarista
diákszövetségek alapításának

100. évfordulójára

1923–2023

SZERZETESRENDI ISKOLÁK DIÁKJAINAK

TÁRSASÁGA

A szerzetesi nevelés gyümölcsei és örökségei a XXI. század számára

Ünnepi kötet a bencés, a ciszterci és a piarista
diákszövetségek alapításának

100. évfordulójára

1923–2023

Ciszterci
Diákszövetség

A kiadásért felel a szerkesztőbizottság:

főszerkesztő: dr. Tóth András

szerkesztőbizottság további tagjai:

Nógrádi László, Pólya Viktor Márton, Strommer Pál

A kötet borítóján a pannonhalmi refektóriumban található
non omnia possumus omnes feliratú embléma szerepel,
amelyet a Pannonhalmi Főapátság engedélyével közlünk.

A kötet kiadásának támogatója:

Tartalomjegyzék

BÍBOROSI KÖSZÖNTŐ	9
RENDI ELŐLJÁRÓINK ELŐSZAVAI	10
Pannonhalmi főapát köszöntője.....	11
Ciszterci előljárói köszöntő	15
Piarista tartományfőnök köszöntője	19
FŐSZERKESZTŐI KÖSZÖNTŐ	23
DIÁKSZÖVETSÉGI VEZETŐK ELŐSZAVAI	26
Magyar Bencés Diákszövetség elnökének köszöntője	27
Magyar Ciszterci Diákok Szövetség elnökének köszöntője	29
Magyar Piarista Diákszövetség elnökének köszöntője	35
SZERZETESRENDI NEVELÉS A XXI. SZÁZADBAN	38
A bencés nevelésről	39
A „bencés”-ség	43
A ciszterci pedagógia	47
Piarista nevelés a XXI. században	59
CENTENÁRIUMI „ÉRTÉK+REND”	
KUTATÁST FELDOLGOZÓ TANULMÁNY	74
Máté-Tóth András és Tarján Gergely: „Annak emlékét ünnepeljük tehát”	75

EGYÉNI TANÚSÁGTEVŐK	106
---------------------	-----

Jogászok

dr. Bujdos Iván Ákos	107
dr. Süveges Antal Pál	110
dr. Szalay Kornél Géza	116
dr. Török Bernát	120
dr. Varga Gábor István	124
Faragóné dr. Endrődi Zsuzsanna	129

Közzolgálatban állók

Bagi Zsoltné Mindák Éva	133
dr. Latorcai Csaba	137
dr. Takács Péter	140
dr. Tarnai Richárd	143
Fülöp Attila	147
dr. Tóth András	150

Külügyi szolgálatban állók

Szijjártó Péter	152
dr. Drexler András	153
dr. Kocsis András	156
dr. Kveck Péter	158
Truka Vajk	162

Mérnökök

Juhász Norbert	164
----------------	-----

Orvosok

prof. dr. Nyáry István	167
dr. Pócs Dávid PhD	173

Művészek

Kerkay Rita	178
Kovács András Péter	181
Oberfrank Pál	185
Tomcsányi Árpád	188

Tanárok

Gáll Zsófia	191
Lövey Sára (Kovács Józsefné)	194
Mikoláné Ács Beatrix	198
dr. Nyisztor Zsolt	201
Pethő Csilla	204
Tubolyné Paragi Beatrix	206

Tudósok

prof. dr. Máté-Tóth András	209
prof. dr. Pálinkás József	212
prof. dr. Prószéky Gábor	218

Máté-Tóth András és Tarján Gergely

„Annak emlékét ünnepeljük tehát”

Közvélemény-kutatás az öregdiákok körében

Introitus

Ebben a fejezetben a szerzetesrendi iskolák öregdiákjai körében végzett friss kutatás eredményeiről adunk számot. A visszaemlékezések mellett arra is kíváncsiak voltunk, hogy a végzettek milyen értékeket hordoznak ma magukban, amelyeket az iskolában és a kollégiumban töltött évek alatt sajátítottak vagy mélyítettek el.

A fejezet címét a szentmise eucharisztikus imádságából választottuk. Az egyház mindenütt a világon, minden szentmisében ünnepel. Ünnepli a megváltást, a mennyei Atya szeretetét, amely Krisztusban történelemmé vált és egyben meghívássá az élet és a szeretet kultúrájának egyéni és közösségi megvalósítására. A szerzetesrendi iskolák közössége, tanárok, diákok, alkalmazottak, a szülők és a rokonok is az egyház sajátos közösségét alkotják. Meghívásuk, küldetésük arra szól, hogy Jézus, a Krisztus nyomába lépjenek. Átfogó értelemben vett iskolákról van szó, amelyekben a képzés, a nevelés és a közösségépítés elsődleges alapja Krisztus.

Az öregdiákok emlékei és mindazok az értékek, amelyekre visszaemlékeznek, szólnak az iskolák törekvéseiről, sikereiről, akár kudarcairól. Elsősorban azonban arról a történésről, amelyben a kegyelem testet öltött a legkülönbözőbb iskolai tevékenységekben: folyosói rohangálásban, dolgozatírásban, vitorlázásban, párnába sírt honvágyban, életre szóló barátság-

gokban. Mindabban, amit átéltek, amiben megérttek és talán egész életükben támaszkodtak is.

A következőkben bemutatjuk kutatásunk eredményeit, valamint néhány olyan összefüggést, amely különösen érdekesnek és izgalmasnak tekinthető az adatok és más vizsgálatok fényében². Ám miközben ezt tesszük, egy pillanatra sem akarunk függetlenedni attól az alapállástól, amelyben összekapcsolódik a hit és a tudás, az iskola és az élet³.

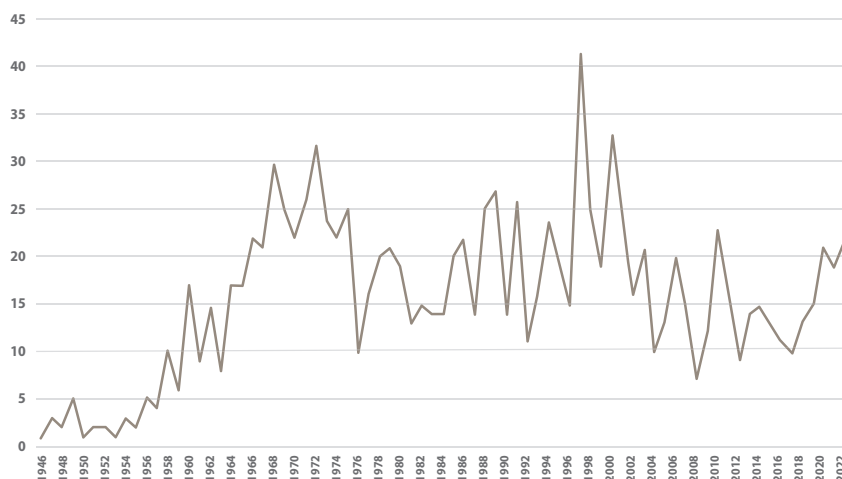
Demográfia

Az egyházi fenntartású oktatási intézményekről Magyarországon Pusztai Gabriella és munkatársai, tanítványai végeztek számos kutatást, melyek kimutatták, hogy az egyházi iskolák elsősorban a kapcsolati tőke vonatkozásában rendelkeznek sajátos pozitív jelleggel, amellet, hogy az ott végzett diákok a felsőoktatásba való bejutás és a diplomaszerezés szempontjából is sikeresebbek a nem felekezeti iskoláknál. (Pusztai 2004, 2020)

A mi kutatásunkban az öregdiákokra koncentráltunk. Az iskolákat fenntartó szerzetesrendek öregdiák-szövetségeinek segítségével sikerült eljuttatni kérdőívünket az iskolákban végzett egykori diákokhoz. Ennek eredményeként a visszaérkezett válaszok az alábbi megoszlást mutatják.

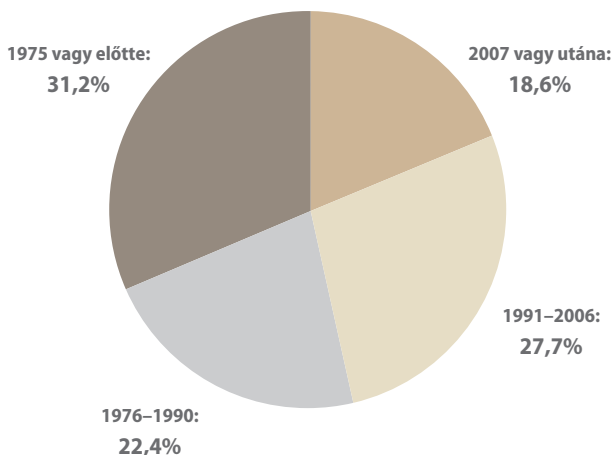
-
- 2 Ebben a vonatkozásban illendő megemlékezni a vélhetően első survey alapú kutatásról, amelyet Jancsák Csaba és Mészáros Ferenc, a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán egykori hallgatóim végeztek az újraindult Szegei Piarista Gimnáziumban, 1996 novemberétől. Ez a kutatás azt vizsgálta, mennyire van összhangban a diákok véleménye a szülők elvárásaival és az iskola küldetésnyilatkozatával. Az elkészült dolgozatot 1997-ben a helyi TDK-fordulón emléklappal díjazták.
 - 3 A szerzetesrendi iskolákban töltött időszakra számos öregdiák visszaemlékezése olvasható a legkülönfélébb műfajban és megközelítésben. Ebben a fejezetben lehetetlen lenne ezeknek akárcsak egy kis hányadát is elemezve preferálni. Mégis, ezek közül külön kiemelendő Gereben Ferenc munkája, aki a saját osztálytársainak életútját végigkövette 1956-tól 2020-ig, „sok-sok oldal naplófeljegyzés, ezernél több levél és sok egyéb írásos és képes dokumentum birtokában”. (Gereben 2020, 13)

Érettségi megszerzésének éve

A grafikon azt jelzi, hogy a kutatásunkkal együttműködő öregdiákok közül melyik évben hányan szereztek érettségit. A nagyobb átláthatóság érdekében négy korosztályi csoportot alkottunk: 1975 előtti, 1976–1990, illetve 1991–2006 közötti és 2007 utáni.

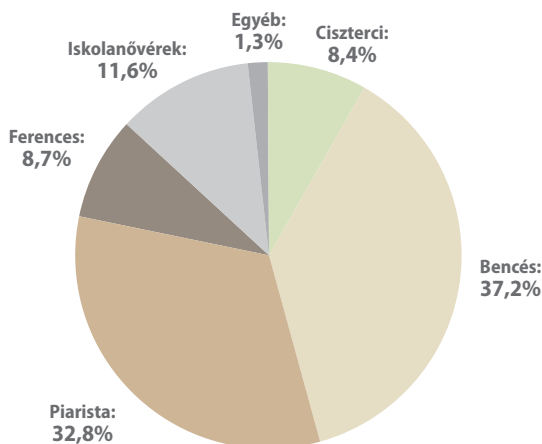
Érettségi megszerzésének éve

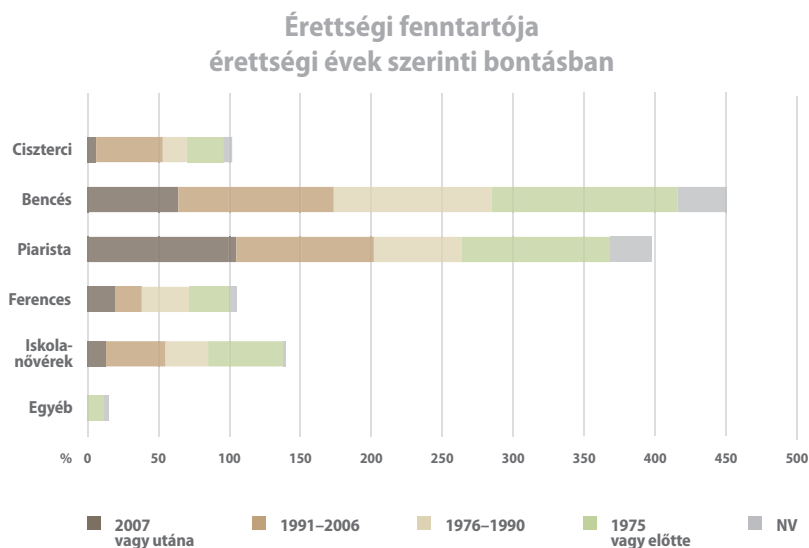
Nagyon összetett és szerzeágazó feladat lenne ezt a négy korosztályi csoportot felcímkézni. Az eltelt 70 évet társadalom- és egyháztörténeti szempontok alapján a szerzetesrendi iskoláktól és az öregdiákok korcsoportjaitól függetlenül négy korszakra bonthatjuk, melyeknek szimbolikus elnevezést adhatunk. A legidősebb csoportot az *egyiptomi fogsággal* jellemezzük, amikor az egész társadalom, de kiemelten az egyházak a kemény diktatúra időszakát élték. A második csoport a *babiloni korszak*, amikor az egyházak számára is nyílt bizonyos mozgástér, és a diktatúra puhább, de rafináltabb is lett. A rendszerváltás utáni első időszakot a babiloni fogságból való hazatérés és a *templomépítés* jellemzi. Végül a 2007 utáni szakaszt a *hellenizmus* korának titulálhatjuk, amelynek fő jellemzője az európai kultúrával való intenzív találkozás annak minden előnyösnek és hátrányosnak tűnő jellegzetességével együtt. Ennek a bibliai párhuzamnak, illetve nevezérendszernek nagy előnye, hogy elsősorban nem politikai kategóriákkal dolgozik, továbbá a Biblia könyveihez kapcsolódóan számos sajátos helyzetértékelési összefüggésre és árnyalatra kínál lehetőséget.

A korosztályi csoportok után lássuk a fenntartó rendek szerinti megoszlást! Itt is fel kell hívnunk a figyelmet, hogy a kutatásunkban részt vevő öregdiákokra érvényesek ezek az arányok, és nem az összes szerzetesrendi iskolában végzett diákra.

Érettségi iskolájának fenntartója

A korszakok és a fenntartók kategóriáit kombinálva a vizsgálatunk populációjának az alábbi oszlopdiagram mutatja a megoszlását az érettségi megszerzésének éve szerint.

Az első, a korosztályi csoportosítás arra ad lehetőséget, hogy bizonyos történelmi trendeket tudjunk megállapítani. Ezek közül az egyik legjelentősebb kérdés az, hogy az 1990 előtt végzettek emlékei mennyiben térnek el azokétól, akik az egyházak számára biztosított szabad térben működő régi, új és régi-új iskolákba jártak. A fenntartói csoportok pedig arra adnak lehetőséget, hogy kimutathassunk esetleges rendi jellegzetességeket, sajátos színeket és ízeket. Mielőtt ezeket részleteznénk, már most tennünk kell egy lényeges megállapítást, miszerint *a szerzetesrendi iskolák nem az egyformaság, hanem a sokféleség iskolái*. Miközben vannak általánosan jelen lévő jellegzetességek, aközben tetten érhetők megkülönböztető sajátosságok is.

Tematika

A kérdőív összeállításánál elsősorban azokra a témákra és felvetésekre támaszkodtunk, amelyeket az öregdiák-szövetségek képviselői állítottak össze⁴. Ezeket rendszereztük és kiegészítettük néhány olyan vonatkozással, amely fontos az eredmények értékelhetőségének szempontjából. Természetesen tudatában vagyunk annak, hogy még számos más területre vonatkozóan is fontos lehetne adatokat gyűjteni. Ez a kutatás az adott keretek között a lehető legtöbb, és reményeink szerint a legfőbb témákra koncentrált.

Kérdőívünket lényegében két nagy kérdés köré csoportosítottuk, az egyik az iskola nevelési, a másik a hitéleti dimenziója. Az elsőhöz tartoznak az elsajátított készségek, a szemléletformálás, a különböző iskolai tevékenységek és a kapcsolatok. Arra voltunk kíváncsiak, hogy mindezekben mit tartanak ma maradandóan fontosnak a megkérdezettek, hogy melyek azok az élmények és értékek, amelyekre ma úgy gondolnak vissza, hogy azokat az iskolai oktatási és nevelési folyamatok révén kapták vagy szerezték – úgymond egy életre szólóan. Természetesen nem gondoljuk, hogy elvileg vagy akár gyakorlatilag éles vonallal szétválasztható az iskolák belső világa a család vagy más közösségek világától. Állítható, hogy bizonyos értékek vagy belátások az iskolába járás idején váltak fontossá a diákok számára, de nem az iskola hatására, hanem más hatások miatt. A visszatekintő vizsgálat számára azonban ez közömbös, hiszen mi azt kutattuk, hogy a megkérdezett öregdiákok mit kapcsolnak össze az iskola oktatási és nevelési munkájával, az ott töltött időszakkal.

A másik nagy kérdésblokk a hitélet iskolai jellegzetességeit vizsgálja, ahogyan arra visszaemlékeznek az oda járt diákok. A szerzetesrendi iskolák valódi iskolák, ahol a többi iskolával egyező módon az oktatáson, a magas szintű érettségien és a sikeres felvételi vizsgák arányán mérhető az adott iskola színvonala. Ebből a szempontból nagy különbség van az 1990 előtti és az azt

4 A kérdőív megszerkesztésében és az online lekérdezés menedzselésében Nemes Márk, az SZTE filozófiai doktori iskolájának doktorandusza volt segítségünkre, akinek precíz és gondos munkáját ezúton is köszönjük.

követő időszak között. Ugyanis az államformaváltás előtt a szerzetesrendi iskolák országos beiskolázásúak voltak, a kevés iskolába válogatott gyerekek jártak és válogatott szerzetesoktatók oktattak. 1990 után egyre több rendi fenntartású iskola nyitotta meg a kapuit⁵, amelyekben dominált a körzeti beiskolázás és ahová egyre kevesebb szerzetesoktató jutott. Van azonban a két korszak között egy lényeges folyamatosság, ami arra vonatkozik, hogy a rendi fenntartású oktatási intézmények az oda járó gyermekekkel az órákon túlmenően is foglalkoznak. Ezekre a foglalkozásokra rákérdeztünk a nevelés kérdésblokkban, de ezek közé soroljuk az iskolák által kínált és művelt hitéleti tevékenységeket, elsősorban az iskolai szentmisére járást. És bár a vallásban, a kereszténységben a közösen végzett liturgia kiemelt jelentőségű, mi arra is kíváncsiak voltunk, hogy milyen jellegű vallásossággal találkoztak a diákok, elzárkózóval vagy a más meggyőződésekre nyitottal. Továbbá arra is, hogy a vallási, egyházi meggyőződés és elkötelezettség milyen következményekkel járt a későbbi életük számára.

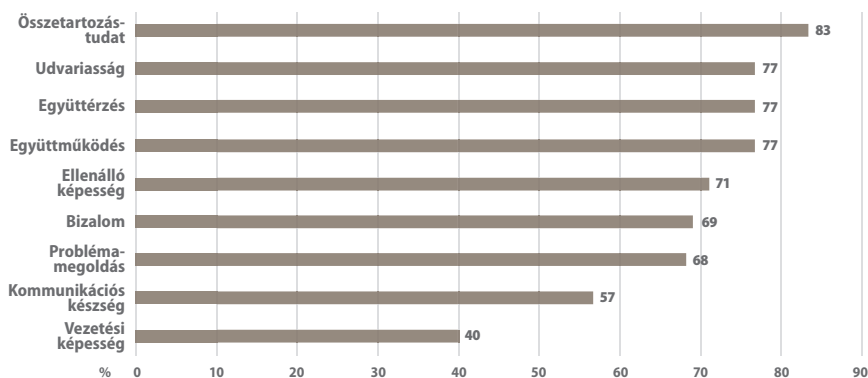
Mindezekhez szorosan kapcsolódik az öregdiákok mai vallási profiljának vizsgálata, amelynek a kérdéseit a szokásos vallásszociológiai vizsgálatok alapján állítottuk össze. Ugyanakkor ezzel kapcsolatban arra is kíváncsiak voltunk, hogy az iskolai időszakhoz képest a vallási meggyőződés milyen irányban változott az azóta eltelt időszak során.

5 Jelenleg 45 olyan rendi fenntartású iskola működik Magyarországon, amelyben középiskolai oktatás is folyik.

Készségek

Arra a kérdésre, hogy az iskolában milyen készségeket sajátítottak el, olyan válaszalternatívákat kínáltunk fel, amelyek egyrészt közösségek, másrészt individuálisak. Közösséginek tekintettük az összetartozást, az együttműködést, míg individuálisnak a problémamegoldást vagy a vezetői képességet. Az eredmények azt mutatják, hogy elsősorban a közösségi dimenzió értékeit őrzik magukban az öregdiákok.

Milyen máig ható készségeket sajátított el a gimnáziumi oktatás és nevelés alatt?

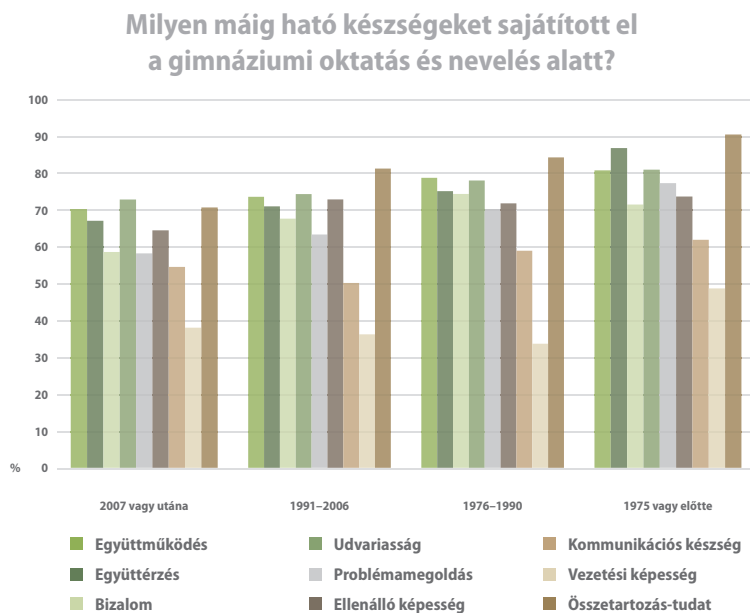

Ez az eredmény egybecseng Pusztai Gabriella kutatásainak (Pusztai 2004, 2020) fentebb említett eredményeivel, amelyek azt igazolják, hogy az egyházi (szerzetesrendi) iskolák a kapcsolatok, a közösségek építésében kiemelten erősek.

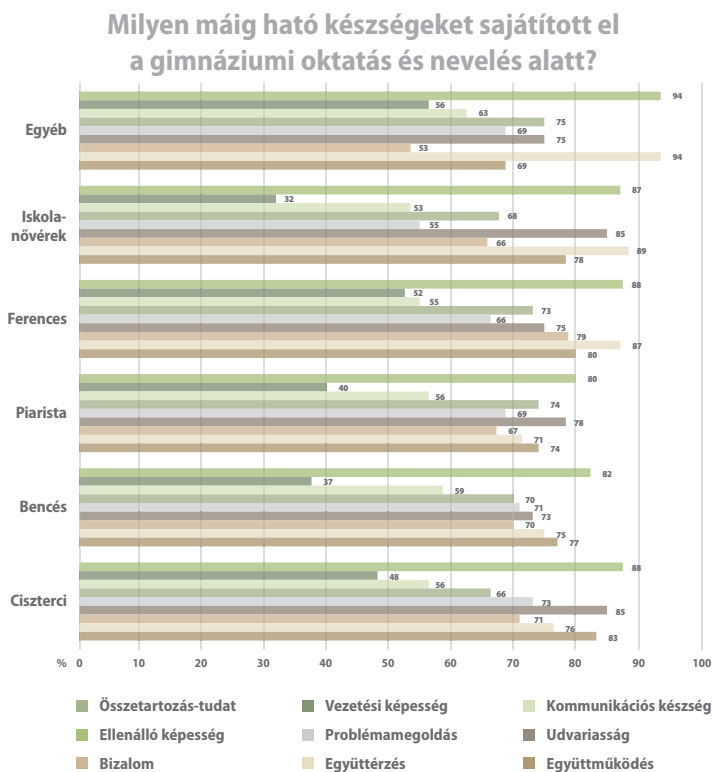
„Eredményeink arra vallanak, hogy a vallási közösségekben pontosan az a fajta társadalmi tőke keletkezik, ami nagyon jól váltható át humán tőkére, miközben nem függ a magas státustól vagy a jelentős kulturális tőkétől.” (Pusztai 2020, 209)

A közösségi készségek vezetnek a listát, az összetartozás-tudat, az együttérzés és az együttműködés. Élén jár még az udvariasság, amelyet tekint-

hetünk a közösségben történő kommunikáció attitűdjének is. Ilyen értelemben ehhez csatlakozik a bizalom is. Az inkább individuális készségek összességében második helyen vannak: az ellenálló képesség és a problémamegoldás. A vezetői képességre azért kérdeztünk rá, mert az iskolák bizonyos értelemben minitársadalomként is felfoghatók, ahol a diákok között is zajlik társadalmi munkamegosztás, benne a vezetés feladatkörével. Rangsorunkban a vezetés készségét a válaszolók 40 százaléka jelölte meg mint nagy, illetve rendkívül nagy mértékben elsajátított készséget. Összességében azt láthatjuk, hogy az öregdiákok az iskolai kultúrából egyrészt közösségi szemléletet és együttműködést, másrészt talpraesettséget és irányítási készséget hoztak magukkal. Ezek a képességek talán a legfontosabbak egy jól működő szolidáris társadalom kialakítása és fenntartása szempontjából.

A két legújabb évtizedben a vezetési és a kommunikációs készség valamelyest felerősödni látszik. Ez arra a trendre utal, hogy az iskolákban ezekre az értékekre az oktatás és a nevelés egyre nagyobb hangsúlyt helyez.

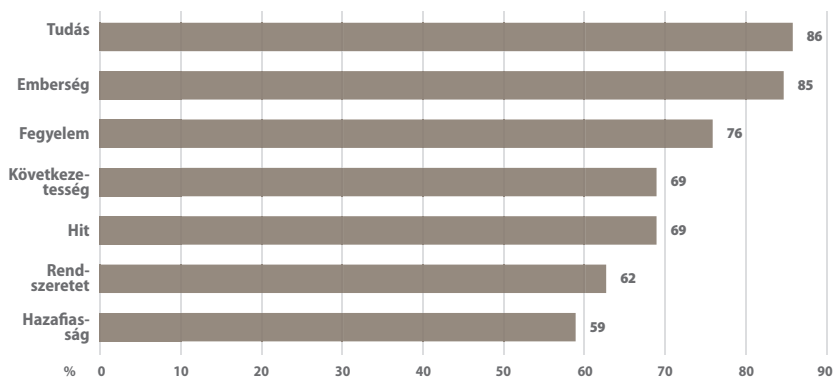
A megszerzett képességek fenntartók szerinti bontásban azt mutatják, hogy az összetartozás-tudat mellé, amely minden iskolában az első helyen áll, az iskolanővéreknél és a ferenceseknél az együttérzés zárkózik fel a második helyre, míg a piaristáknál és a cisztereknél az udvariasság, a bencészeknél pedig az együttműködés.

Az összetartozás jelentőségét húzza alá az öregdiák-szövetségek jelentőségét firtató kérdésre adott válaszok többsége. A megkérdezettek 90 százaléka fontosnak tartja ezeket a szövetségeket, közel 60 százaléka nagy, akár rendkívül nagy mértékben. Egyaránt fontos számukra a személyes vagy az internetes kapcsolattartás, a kulturális és közéleti rendezvények, sőt a szövetségek által kezdeményezett karitatív tevékenységek is. 83 százalék nyilatkozott úgy, hogy „fontos a szerzetesrendi iskolák hagyományainak őrzése és ápolása”.

Szemlélet

A gimnáziumi oktatás és nevelés az alábbi területeken volt szemléletformáló az öregdiákok visszaemlékezései alapján. A diagramban a két legmagasabb értéket kapott válaszok összegét jelenítjük meg. Ebből azt láthatjuk, hogy a tudás és az emberség viszi a prímet, de még az utolsó helyen szereplő hazafiasságot is a válaszolók majdnem hatvan százaléka jelölte meg kiemelkedőként. A felkínált területek mindegyikén magas szintű a szemléletformálás, ami egybevág a szerzetesrendi iskolák pedagógiai és nevelői alapállásával, amely a diákot egész emberként fogja fel és a teljes ember szolgálatát tűzi ki elsődleges feladatául.

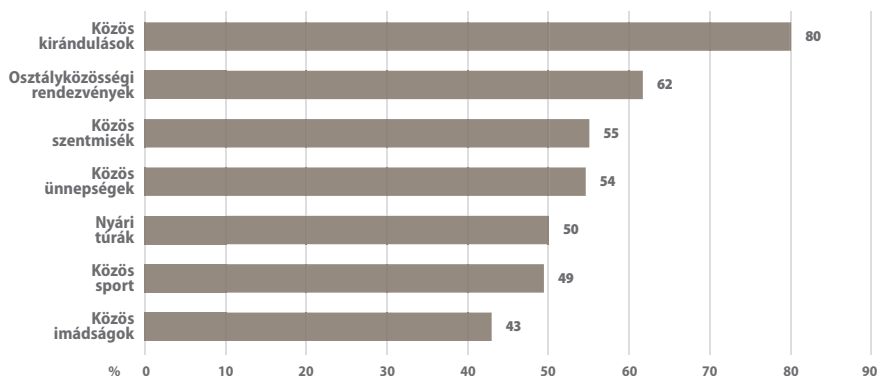
Milyen területen volt szemléletformáló a gimnáziumi oktatás és nevelés?

Tevékenységek

Ezt az átfogó nevelési programot szolgálják az iskolai tevékenységek, amelyek elevenen élnek az öregdiákok emlékezetében. Elsősorban a kirándulások és az osztályközösségi rendezvények nyújtottak maradandó élményeket. De a többi tevékenység is legalább a fele válaszoló számára jelentős emlék.

Mely gimnáziumi tevékenységek voltak jelentősek az ön számára az alábbiak közül?

Mindez alighanem annak az eredménye, hogy a szerzetesrendi iskolák tanárai, különösen 1990-ig, szinte kizárólag szerzetesek voltak, akik az egész életüket – talán nem túlzás állítani, magánélet nélkül – a diákok szolgálatának szentelték. Az említett programok az összes szerzetesrendi iskola által kultivált közösségi tevékenységek, amelyhez erre a teljes odaadásra, ha más-ként nem, de gyakorlatilag szükség volt a teljes tanári idő- és energiaráfordításra. Ezt a hozzáállást és gyakorlatot honosították meg és hagyományozták át a szerzetesrendi iskolák arra az időszakra is, amikor már az egyre több szerzetesrendi fenntartású iskolában mind kevesebb szerzetes tanár lehetett jelen. Lehetőségeikhez képest a civil tanárok is folytatták az átfogó nevelési programot, és aktív elkötelezettséggel voltak és vannak jelen az órákon túli közösségi tevékenységek megszervezésében és lebonyolításában.

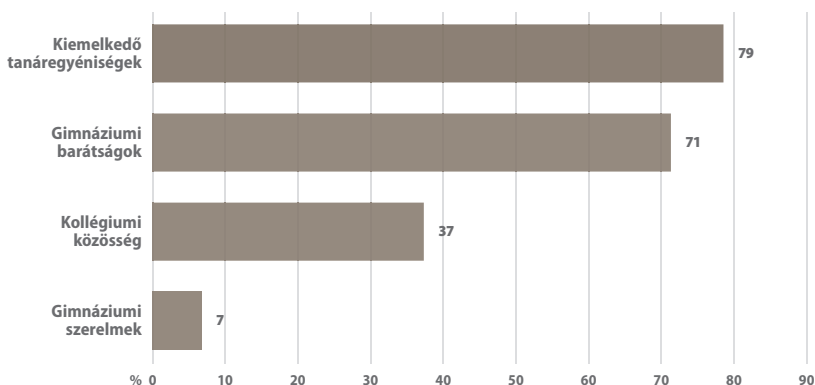
Kapcsolatok

Az iskolai együttlét az órákon és az órákon kívül maradandó kapcsolatokat alakít ki, és ezek életre szóló szerepet játszanak az ember életében. Az öregdiákok válaszai arra világítanak rá, hogy a kiemelkedő tanáregyeniségek jelentik számukra a leginkább maradandó kapcsolatot, ezek játsszák a legnagyobb szerepet az érettségit követő életükben. A tanári egyéniségek alighanem amiatt is szerepelnek az élen, amit az imént a tevékenységekkel kapcsolatban említettünk. A tanárok nemcsak az órákon, hanem a széles körű egyéb együttléti alkalmakon is megmutathatták egyéniségüket, és maradandó kapcsolattá válhattak a rájuk bízott diákok felnőtt életében is. Hozzá tartozik ehhez az is, hogy a szerzetes tanárok egyben papok is, akik sok esetben jelen voltak az öregdiákok életének fordulópontjain: házasságkötés, keresztelezés, akár lelkipavezés és gyónás, a legidősebb korosztálynál pedig a temetés. Az egykor létrejött erős kötelék sokaknál nem szakadt el az iskolai korszak lezárultával.

Nem meglepő, hogy szinte egyenlő mértékben a középiskolában megszületett és maradandó barátságok játszanak életre szóló szerepet. Ezek is az intenzív együttlétek során alakultak ki és váltak életre szóló kapcsolattá. Visszautalunk ebben a vonatkozásban a kapcsolati tőke jelentőségére, amelyben az egyházi fenntartású iskolák, közöttük a szerzetesek kiemelkedő mértékben a legerősebbek. Kiemelkedő tanáregyeniségek, szoros baráti kötelékek, intenzív közösségi élet és erős közösségi szemlélet képezi a szerzetesrendi iskolák legfőbb jellegzetességeit, és fémjelzi azt a kultúrát, amelybe a diákokat sikerrel avatták be, s amellyel a közjót értékelni és szolgálni képes és hajlandó embereket bocsátottak ki az iskolák falai közül.

Ebben a vonatkozásban külön elemzést igényel a kollégiumi élet, hiszen 1990 előtt a 8 szerzetesrendi iskola közül hatban kollégium is működött.

Az alábbiak közül milyen kapcsolatok játszanak életre szóló szerepet az ön számára?

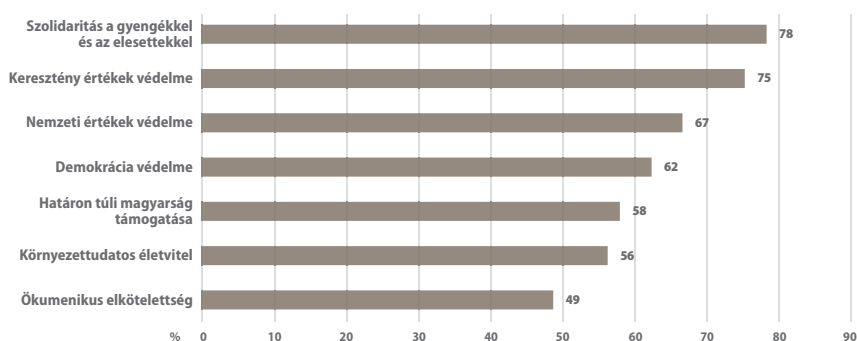

A megkérdezett öregdiákok kétharmada volt kollégista. Azzal a megszorítással, hogy a piarista iskolák közül csak Kecskeméten volt kollégium, így a mi mintánkban a piarista öregdiákoknak csak az egyharmada volt kollégista. Szemben a bencésekkel, ahol a válaszolóink 90 százaléka bentlakásos volt. A kollégiumi élet nagyon intenzív együttlét, erős hatást gyakorol a későbbi életre. A kollégisták döntő többsége boldogan emlékszik vissza a kollégiumban eltöltött időre. Mindazonáltal azzal az állítással, miszerint „a kollégiumi élet sok szenvedést okozott számomra”, a kollégisták egynegyede kismértékben, egytizede közepes vagy nagymértékben egyetértett. Azt nem vizsgálhattuk, hogy milyen jellegű szenvedésekről lehetett szó, de a különböző visszaemlékezések alapján elsősorban a honvágyra és a fiúközösségekre jellemző konfliktusokra gondolhatunk. Ugyanakkor az egykori kollégisták bő kétharmada szerint „a kollégiumi élet csak hasznára válna a mai fiataloknak is”.

Fontosságok

Külön kérdésblokkot szenteltünk annak, hogy milyen értékcsomagot vittek magukkal az öregdiákok az iskolából az úgynevezett életbe. A válaszok szerint két jelentőség vezet a listát, a szolidaritás a gyengékkel és elesettekkel szemben, továbbá a keresztény értékek védelme. Teológiai szempontból és számos vallásszociológiai kutatás eredménye alapján is ez a két fontosság ugyanannak az éremnek a két oldala. A kereszténység lényege Krisztus követése, aki elsősorban a szegények és elesettek Megváltója. Az egyházakkal szembeni elvárás is elsősorban az, hogy álljanak ki azokért, akik a modernizáció vesztesei. A listát vezető fontosság, a szolidaritás teljes fedésben van ezzel a teológiai alappal és a társadalmi elvárással.

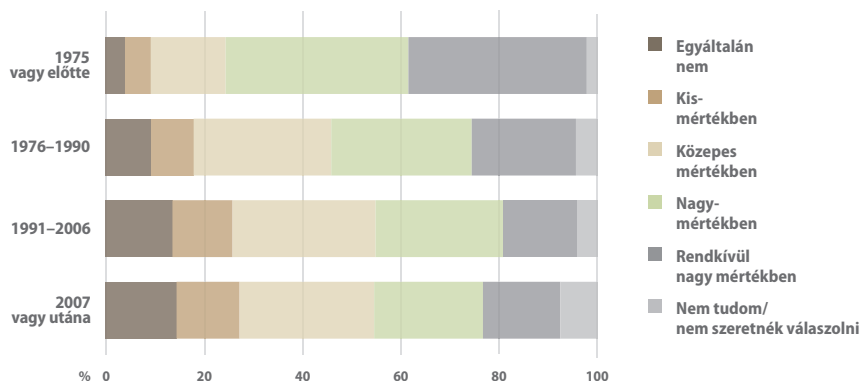
Az alábbiak közül mik azok, amik a gimnáziumi oktatás és nevelés alapján fontosak az ön számára?

A mélyebb statisztikai elemzés azonban ezt a két értéket különválasztja. A felsorolt válaszlehetőségek két csoportot alkotnak, amelyek csak részlegesen fedik át egymást. Az egyikbe tartozik a szolidaritás, a környezet, a demokrácia és az ökumené, a másikba pedig a kereszténység, valamint

a határon belüli és kívüli magyarság védelme. Nem ellentétről vagy kizárólagosságról van szó, hanem két értékcsomagról, amely párhuzamosan van jelen az öregdiákok válaszaiban. A szakirodalom és a társadalmi közbeszéd alapján is az egyik csomagot modernnek, a másikat konzervatívnak kellene címkézni. Targyszerűbb azonban az adatok alapján azt észrevenni, hogy Magyarországon – de más volt szocialista országban is – a nemzeti önállóság fenyegetettnek tűnik. (Kollár és László 2022, Máté-Tóth és Balassa 2022) Miközben a modern társadalom értékeinek fontossága nem kérdőjeleződik meg, aközben a regionális sajátosság szükségletei külön hangsúlyt kapnak.

Jelölje meg, hogy az alábbi állításokkal mennyire ért egyet!
A magyarság igazságtalanul sokat szenvedett a történelem során.

Ez utóbbi vonatkozásban az öregdiákok úgy ítélik meg, hogy a magyarság igazságtalanul sokat szenvedett a történelem során. Az ebbéli vélemény azonban évtizedről évtizedre csökken. Míg az „egyiptomi fogság” idején érettségizők körében a legtöbb válaszoló nagy vagy rendkívül nagy mértékben osztotta ezt az állítást, addig a „hellenista” korosztály (2010-ben vagy az után érettségizettek) körében ez az álláspont 40 százalékos arányt képvisel⁶.

⁶ A HUN-REN-SZTE Convivence kutatócsoport adatai alapján az összlakosságban ezzel az állítással 2023-ban a válaszadók 95,4 százaléka értett egyet inkább vagy teljesen, ami az 50-es években érettségizettek álláspontjához áll a legközelebb.

Iskolai hitélet

Az iskolai hitélet formális és minőségi vonatkozásaira rákérdezve azt láthatjuk, hogy a két legerősebb emlék a kötelező szentmisék és a hiteles tanúságtétel a tanárok részéről. Az előbbihez kapcsolódik statisztikai számítások alapján az erőteljes vallási meggyőződés, a katolikus öntudat és a moralizálás. Utóbbihoz pedig a vallási tolerancia. A nem hívők elítélése olyan alacsony szintű, hibahatár körüli értéket kapott, hogy nem érdemel figyelmet. Hacsak nem annyiban, hogy adatokra alapozva kijelenthetjük, a szerzetesrendi iskolákban nem ítélték el a nem hívőket.

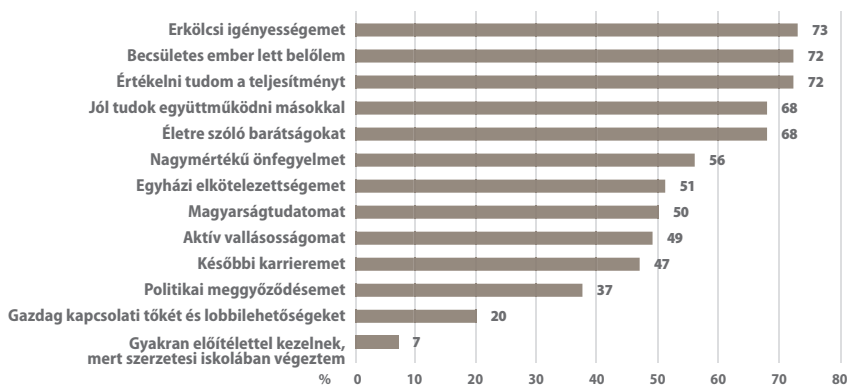

A hitélettel kapcsolatos visszaemlékezés, amint már említettük, a jelen igényeit, elvárásait is tükrözi. Mintha a két leginkább hangsúlyozott emlék két mai értéket is aláhúzna, a gyakorlati elkötelezettséget, az intézményi elvárásokhoz való igazodást, emellett pedig a személyes hitelességet és a toleranciát. Miközben a válaszok szerint ezek a vezéértékek egymástól függetlenül mozognak, alkalmat adnak arra, hogy az iskolák fenntartói és tanárai ezek mentén is átgondolják az iskolák vallási dimenzióinak hangsúlyait.

Hála

Amint a szerzetesrendi iskolák küldetésnyilatkozataiban elsődleges helyet kap az emberi minőség fenntartása és emelése az oktatási és nevelési folyamatok által, a visszaemlékező öregdiákok is az erkölcsi igényességet, a becsületességet és a teljesítmény értékelését helyezték a dobogóra. Ezt követi szoros egymásutániségben az együttműködési készség és az életre szóló barátság, amiért a visszaemlékezők hálásak. Továbbá kissé alacsonyabb, de önmagában még mindig 50 százalék fölötti értéket kapott az önfegyelem. Ezek eddig mind a minőségi emberség értékei, amikről a visszaemlékezők úgy nyilatkoztak, hogy ezekért a mai napig hálásak, mert az iskolában ezeket átélhették és elsajátíthatták – egy egész életre.

Az alábbiak közül mit köszönhet a szerzetesi iskolának?

A vallási aktivitás szokását a megkérdezettek közel fele értékeli nagyra, mellette a későbbi karrier szerepel. Ugyanígy a válaszolók fele hálás azért, hogy a magyarságtudata megerősödhetett az iskolában, ami mellett azonban a politikai meggyőződés közel 15 százalékkal kisebb jelentőségű emlékeknek tűnik. Ugyanígy tartalmilag a karrier mellé tartozik a kapcsolati tőke a lobbizással összefüggésben, szintűgy csak a válaszolók

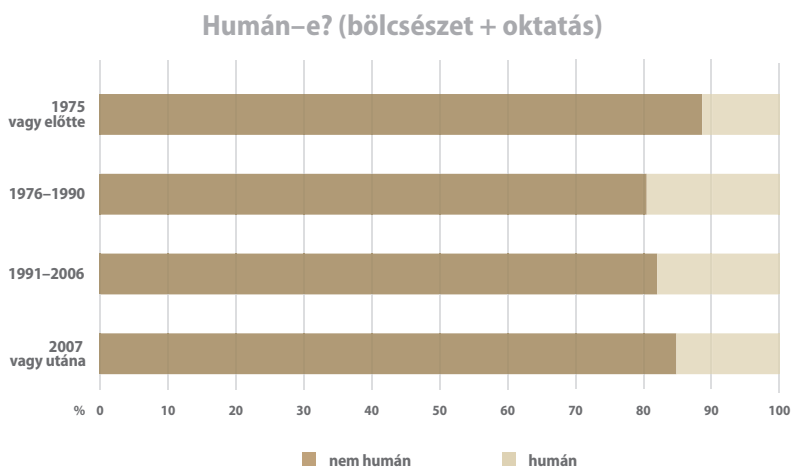
egyötöde által említve. Azt pedig, hogy a szerzetesrendi iskolákba járó öregdiákok azt tapasztalták volna, hogy emiatt elítélték volna őket vagy hátrányt szenvedtek volna, csak 7 százalék említette. Ezzel kapcsolatban – ugyanúgy, mint fentebb a nem hívők elítélésénél – aláhúzhatjuk, hogy a szerzetesrendi iskolákban végzettekkel szemben nincs jelentős társadalmi előítélet. A válaszolók kis- (19 százalék), illetve közepes (14 százalék) mértékben érzékelték előítéletességet. Ami meglepő, hogy a kis- és közepes mértékű előítélet-tapasztalat a legfiatalabb korosztálynál (akik 25 évesek vagy ennél fiatalabban) a legmagasabb szintű (23, illetve 16 százalék) – ha leszámítjuk az 50-es és 60-as évek még magasabb szintjét. A különbség nem olyan számottevő, hogy ebből messzemenő következtetést lehetne levonni. Mégis elgondolkodtató lehet, hogy mi a valószínű oka ennek a kicsiny, de nem elhanyagolható különbségnek. Talán arra gondolhatunk, hogy a plurális társadalomban esetleg létezik valamiféle speciális averzió a szerzetesrendi iskolákkal, vagy egyáltalán az egyházakkal szemben. Vagy esetleg arra, hogy maguk az iskolák keltenek olyan légkört a diákokban, amely a „világgal” szemben kiemelt óvatosságra int. Ez a kutatás erre nem tud válaszolni.

Itt érdemes tennünk egy kitérőt, ami a szerzetesi iskolában végzett diákok felsőoktatási esélyeire vonatkozik. Tomka Miklós, a magyar vallásszociológia doyenje által fogalmazódott meg először egy megalapozott meglátás, miszerint a rendszerváltás előtt az egyházi (gyakorlatilag szerzetesrendi) iskolákból a végzett diákokat ideológiai okokból inkább reálegyetemi képzésekre vették fel, humánra sokkal kevésbé. A felvetés alapja az volt, hogy a kommunista vezetés kontraszelekciós felsőoktatási politikát folytatva akadályozta, hogy keresztény meggyőződésű hallgatók tanárszakot végezzenek, s később, az állam szemszögéből nézve káros hatást gyakoroljanak a diákokra. Ugyanezt Gereben Ferenc így fogalmazza meg visszaemlékezéseiben:

„a szocialista rendszer az egyházi iskolákból kikerülő és továbbtanulni szándékozó fiatalokat elsősorban műszaki, másodsorban természettudományokkal kapcsolatos (pl. orvosi), illetve mezőgazdasági pályákra engedte

be; a társadalomalakítás direkt lehetőségeitől, az ideológiai jellegű pályáktól (legfőképp a tanáritól) igyekezett távol tartani őket.” (Gereben 2020, 439)

Adataink alapján az érettségizőket négy korosztályi kategóriába csoportosítva az alábbi diagram mutatja a diplomák megoszlását. Humán diplomának a bölcsész- és tanári diplomákat tekintettük, függetlenül attól, hogy milyen szakos a tanár⁷.

A fenti diagram részben alátámasztja Tomka megállapítását, miszerint van lényeges különbség a humán és nem humán szakon végzettek aránya között. Nem meglepő, hogy az „egyiptomi” korszakban a legkisebb a humán végzettségűek aránya, hiszen akkor volt a legerősebb az ideológiai szelekció. A helyzet sokat változik a „babiloni” korszakban, amikor az ideológiai nyomás megengedőbbnek tűnt. Vagyis a kontraszelekció nem az egész negyvenéves kommunista időszakra érvényes, hanem annak első felére. A „templómépítés” korszakában minimálisan csökken a bölcsészvégzettség aránya, amely a „hellenizmus” nemzedékében ismét kezdett visszaszorulni. Ezt a változást nyilvánvalóan nem magyarázhatjuk az állam politikai

⁷ A diagramon megfigyelhető U alak akkor is jelen van, ha hozzávesszük a társadalomtudományi, illetve a művészeti végzettségeket is. Az országos adatokra pedig az jellemző, hogy az arányok csak 1-3 százalékkal változtak a vizsgált időszakban.

elfogultságával. Alighanem inkább a humán pályák általános devalválódása mutatkozik meg az arányok változásában.

Visszatérve e kategória kérdéseinek egymással való összefüggésére, akkor karakteresen megjelenik egy szorosan összetartozó kérdéscsoport, amit nemzeti kereszténységként aposztrofálhatunk. Ebben a magyarságtudat, az egyházi elkötelezettség, az aktív vallásosság és a politikai meggyőződés szerepel. Mind a négy kérdés 50 százalékos, illetve az alatti arányban szerepel a válaszokban mint amiért kiemelten hálásak az öregdiákok. Mégis egy határozott dimenzióként értékelik, amelyben visszatükröződik egyféle evidencia, miszerint nemcsak az egyházi intézményeknek, hanem maguknak az elkötelezett híveknek is jelentős szerepe van a magyarságtudat és a politikai meggyőződés területén.

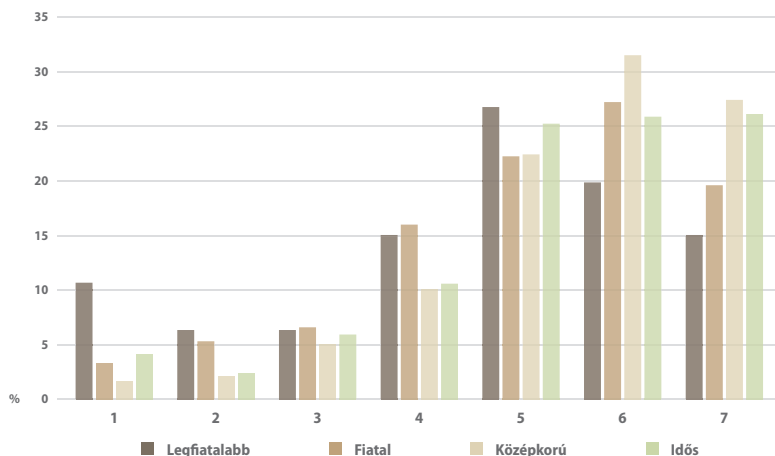
Vallás – vallásosság

Vallásosság korosztályok szerint

Nem meglepő, hogy a szerzetesrendi iskolába járó diákok mindig is vallásosabbak voltak korosztálytársaiknál⁸. A kérdőívet kitöltő öregdiákok 92 százaléka katolikus. A felekezeten kívüliek aránya mindvégig 1 százalék körüli volt, ez csupán a 2010-es években ugrott fel 6 százalékra. A vallásosság intenzitását 7 fokozatú skálával mértük. Nem csoda, hogy a megkérdezettek közel háromnegyede (73 százalék) az 5., 6., 7. fokozatot jelölte meg a vallásosságának intenzitására vonatkozó kérdésnél. Érdekesebb képet kapunk, amennyiben korosztályi bontásban vizsgáljuk a vallásosságot.

8 Az egyházi iskolák diákjainak vallásosságáról közölt Rosta Gergely és Pusztai Gabriella komoly elemző tanulmányt az *Educatio* folyóirat 2022/3-as, az egyházi oktatás jelenének szentelt számában.

Vallásosság típusainak aránya

Itt azt láthatjuk, hogy a három legintenzívebb foknál a két felső korosztály vallásossága egyaránt magas, a két fiatalabbnál azonban komoly intenzitáskülönbséget mutatnak az adatok. Bár a legintenzívebb fokozatnál ez a két korosztály 15 százalékkal képviselteti magát, ami az idősebb korosztályok arányánál 10 százalékkal alacsonyabb. Az 5., 6. fokozatnál viszont a fiatal korosztályok aránya magas.

Ez az eredmény abból a szempontból fontos, hogy a klasszikus szekularizációs megközelítés szerint a két fiatal korosztálynak inkább az alsó négy fokozatnál kellene szerepelnie, vagyis az egyértelműen kevésbé vallásosok között. A szerzetesrendi iskolák diákjai között is tetten érhető a vallásosság csökkenése a fiatalabb korosztályokban, azonban ez a magas fokú vallásosság tartományában megmutatkozó folyamat. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a szerzetesrendi iskolák diákjai körében nem találkozunk határozott vallásosságcsökkenéssel. Az adatok alapján inkább azt láthatjuk, hogy a magas szintű vallásosság intenzitásának módosulásával találkozhatunk.

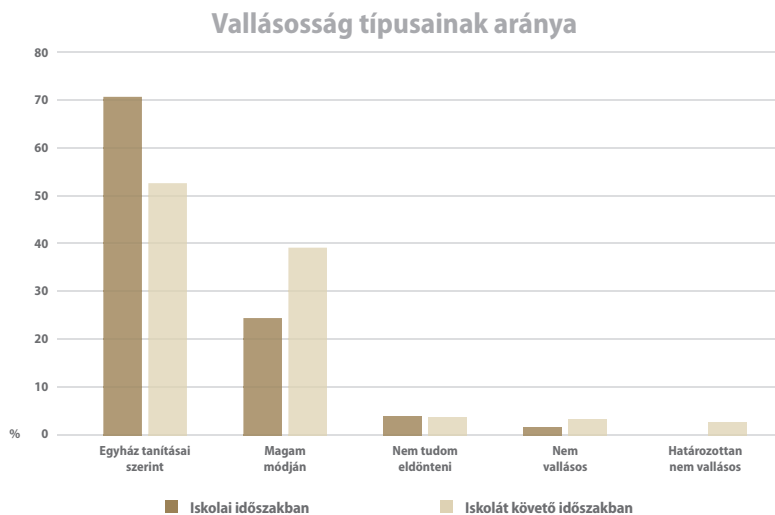
A legkevésbé vallásosak, akiket nem vallásosoknak is tekinthetünk, természetesen a legfiatalabb korosztályból kerülnek ki inkább. A fentebb említettekkel összefüggésben ez azt mutatja, hogy az elmúlt 15 évben

a diákok között egyáltalán nem hívók is jelen vannak, akik emiatt a vallástalanságuk miatt nem kerülnek ki az iskolákból. Külön érdekesség, hogy a nem vallásosak aránya (az 1-es, 2-es fokozat összegét figyelembe véve) az ötvenes években érettségizettek körében 11 százalék volt, majd egészen a 2010-es évekig 1–7 százalékkal között mozgott, míg a 2010-es években felugrott 20-ra. Ez a változás még inkább kihívás elé állítja az osztályközösségeket és az iskola tanárait, hiszen a diákok akár egyötöde is nem vallásosként hagyja el az iskolát.

Vallásosság változása

Éppen ezért tartottuk lényegesnek arra is rákérdezni, hogy az iskolában töltött idő hogyan hatott a diákok vallásosságának alakulására. Az eredmény azt mutatja, hogy egynegyedénél változatlan maradt, viszont közel kétharmadánál (63 százalék) erősödött. A vallásosság erősödése minden 1990 előtti korosztályban megfigyelhető, az utána következő időszakban ezek aránya átlagban 55 százalék. E két utóbbi adat alapján azt állíthatjuk, hogy az iskolákban a legutóbbi évtizedben növekszik a nem vallásosak aránya, ugyanakkor a vallásosság erősödése még mindig több mint a fele diáknál megfigyelhető.

Erre vonatkozóan külön is feltettük a kérdést, hogy a gimnáziumi időszak alatt, illetve az azt követő időszakban milyen jellegű a vallásosság. Ehhez a Tomka Miklós által még a hetvenes években kidolgozott modellt alkalmaztuk, kissé módosítva. A modell lényege az, hogy nem csupán kétosztatú módon foglalkozik a vallásossággal, vagyis nemcsak a vallásos/nem vallásos megoszlást vizsgálja, hanem típusokat különít el. A magyarországi felmérések rendre azt mutatják, hogy a maga módján vallásos kategória 50 százalék vagy afölötti arányú, az egyház tanítása szerinti pedig 12–15 százalék körüli. (Gyorgyovics és Kollár 2020, 50) A szerzetesrendi iskolák öregdiákjainál ez az arány jelentősen eltér az országos trendtől.

A diagramból az látszik, hogy a nem tudom eldönteni és a két nem vallásos válasz lényegében elhanyagolható. Az iskola idején az egyházas vallásosság nagyon magas, ami nem meglepő, hiszen intenzív vallási élettel sok diák az egyházi iskola életében találkozik először, vagyis a mintához való ragaszkodás az elsődleges. Ám az egyházas vallásosság megmarad az öregdiákok felénél. A két időszak közötti különbség a magam módján vallásosság felé történik. Az iskolai korszakot követően megszűnik az erős igazodási lehetőség, de a végzetek nem a bizonytalanok vagy akár a nem hívők közé kerülnek, hanem a magam módján vallásosok közé. Arról, hogy ezt a kategóriát hogyan is lehet pontosan és árnyaltan értelmezni, számos szakmai vita folyt és folyik, amit itt nem részletezünk⁹. Ebben a populációban azonban feltételezhetjük, hogy a magam módján vallásosság választása a felnőtt, saját meggyőződésre alapuló vallásosságot jelenti elsősorban, és nem az egyház által kínált vallásosság elutasítását.

A vallásosság stabilitását többek között a szülők vallásossága garantálja. Ha a gyerekek keresztény családban nőnek fel, nagy a valószínűsége annak, hogy maguk is vallásosak maradnak felnőttkorukban. Az öregdiákok szülői

9 V. ö. Bögre Zsuzsanna két, a témában írt tanulmányát. (Bögre 2017, 2018)

háttérének egyértelmű jellemzője, hogy mindkét szülő katolikus¹⁰. A szerzetesrendi iskolákba elsősorban katolikus családokból kerülnek a diákok.

Vallásosság jellemzői

A vallás konkrét jelenlétét firtató kérdésekkel arra kerestük a választ, hogy a volt diákok visszaemlékezéseiben mely tevékenységnek vagy jellegzetességnek mi a súlya.

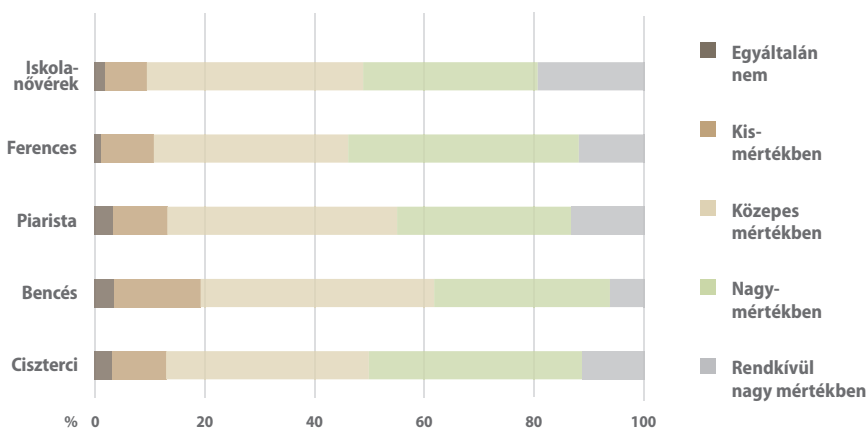

A szerzetesrendi iskolákban kötelező részt venni a vasárnapi diákmisszen. Ez nem a szerzetességből fakadó speciális kötelezettség, hanem magából a katolicitásból. A fenti ábrából látható, hogy elsősorban (76 százalék) erre emlékeznek az öregdiákok. Az adatok a „nagy” illetve a „rendkívül nagy mértékben” válaszok összegét mutatják. A többi kérdés más természetű, hiszen nem cselekvésre, hanem beállítódásra kérdez rá. A tanárok részéről történő hiteles tanúságtétel, az erőteljes vallási meggyőződés és a katolikus

¹⁰ Édesanyák 89, édesapák 85 százalék.

öntudat a válaszolók kétharmadának az emlékezetében van erőteljesen jelen. A vallási tolerancia kifejezés alighanem ritkán szerepelt a szerzetesrendi iskolák szóhasználatában. Gyakrabban hallani a vallási türelem említését. Ezzel a kifejezéssel szándékosan arra akartunk rákérdezni, hogy tapasztaltak-e a diákok az iskolában vallási kirekesztést, a más felekezetűek vagy a nem vallásosak elítélését. A válaszok azt mutatják, hogy kicsivel több mint a fele arányban a vallási tolerancia jellemezte az iskolai vallási légkört. Felmerülhet, hogy akkor a másik fele a vallási intoleranciára emlékezne? Az öt-fokozatú skála eredménye nem ezt mutatja, a válaszolók 29 százalékának az emlékeiben a vallási tolerancia „közepes mértékben” volt jelen az iskolában. A „kismértékben” és az „egyáltalán nem” válaszok pedig összesen csak 12 százalékot képviselnek. Ha ezeket a válaszmegoszlásokat összekapcsoljuk azzal, hogy a nem hívők elítélésére, ami a vallási intolerancia pregnáns esete, pusztán 5 százalék emlékezik, akkor megnyugtatóan állítható, hogy a szerzetesrendi iskolák vallási szempontból nagymértékben toleránsak voltak. Másképpen fogalmazva, *a szerzetesrendi iskolákban végzett hallgatók magas szintű vallásossága erős vallási toleranciával párosul.*

Az alábbiak mennyire jellemezték a gimnáziumi hitéletet? – Moralizálás

Más vonatkozás a „moralizálás”, amely az erkölcsi értékek és kötelezettségek erőltetését jelenti, és amely említése és értékelése átível az egész vizsgált korszakon, 1950-től 2020-ig.

A diagram azt mutatja, hogy van összefüggés a fenntartók és a moralizálás között, vagyis alappal vetődhet fel ebben a vonatkozásban egyfajta rendi jellegzetesség. A statisztika számításai alapján a bencések a legkevésbé „moralizálók”, amit a „rendkívül nagy mértékben” alacsony (6,1 százalék) jelölése és a 2 alsó kategória magasabb (19 százalék) jelölése mutat. A moralizálásban az iskolanővéreknél kiugró a „rendkívül nagy mértékben” válaszarány. És bár a 4-es kategóriával együtt ez gyakorlatilag kiegyenlítődik, mégis elgondolkodtató lehet, hogy közel az ötödük (18,5 százalék) megjelölte ezt a legmagasabb értéket. Ha csak a két felső kategóriát vesszük alapul, akkor pedig a ferencesek állnak az élen (54 százalék), nyomukban az iskolanővérekkel (51 százalék) és a ciszterekkel (50 százalék).

Ezt a moralizálásvonalat megértve támaszkodhatunk Hans Joas, a nagy katolikus szociológus 2016-ban megjelent *Kirche als Moralagentur* (Egyház mint erkölcsi ügynökség) című könyvére. Ebben szembeállítja az erkölcsi felsőbbrendűség képviselését a hiteles és lelkes tanúságtétellel. Előbbivel nem lehet misszionálni, utóbbival van esélye annak, hogy a keresztény életigenlés és társadalmi elkötelezettség áthagyományozódik a következő generációra. (60–78. o.) A címben azonban ennél még több rejlik. Joas szerint az egyháznak nem csak nem az a dolga, hogy felemelt pedellusi pálcával járjon a világban, és rigorózan elítéljen mindent, ami nem felel meg a keresztény erkölcsöknek. Az egyház nem is lehet ügynökség, amely valamilyen terméket árul és forgalmaz. Mert a piaci logika és a spiritualitás logikája egészen más. Az egyház nem agitál, hanem istenélménye alapján meghív a teljesebb, emberibb és ezért krisztusibb életre. Ezek fényében értékelhetjük, hogy a visszaemlékezésekben az öregdiákok 42 százaléka állítja, hogy a moralizálás erőteljesen jellemezte az iskolai légkört. Az adat értelmezéséhez hozzá kell venni azt is, hogy az iskolákba tinédzserek járnak,

akik iránt a szerzetes iskolák – küldetésük értelmében – átfogó felelősséget vállalnak, beleértve a helyes és helytelen közötti különbségtétel megtanítását. A moralizálás legerősebben a katolikus öntudattal és a vallási meggyőződéssel korrelál. Ez alapján a moralizálás itt azt jelenti, hogy a vallásból fakadó „parancsok”-at mennyire kell az életre vonatkoztatni, hogy a civil életben mennyire „kötnek” a vallás által előírt szabályok.

Jelenlegi vallásgyakorlat

Az öregdiákok jelenlegi vallásgyakorlatának összesítésével zárjuk le a vallási dimenziókat tárgyaló gondolatmenetünket. Összességében azt állapíthatjuk meg, hogy az öregdiákok az országos átlagnál¹¹ jóval gyakrabban imádkoznak (29 százalék és 64 százalék naponta) és járnak rendszeresen szentmisére (10 százalék és 56 százalék hetente). Havonta (13 százalék), illetve főként nagy egyházi ünnepeken (45 százalék) szentgyónást végeznek és járulnak szentáldozáshoz (hetente 37 százalék, nagy egyházi ünnepeken 20 százalék), továbbá tíz százalékuk liturgikus szolgálatot is végez. Több mint 50 százalék (45 százalék) rendszeresen olvassa a Bibliát és valamivel kevesebb mint a fele (48 százalék) rendszeresen végez karitatív munkát. Ezek az adatok arra engednek következtetni, hogy a szerzetesrendi iskolákban végzetek a katolikus egyház gyakorlóan vallásos rétegéhez tartoznak, akik az iskolai években szerzett tapasztalatokat és benyomásokat nagy részben az iskola után is megőrizték. Kutatási eredményeinek egybecsengenek az alábbi megállapítással:

„Még azok a fiatalok is valamivel nagyobb valószínűséggel lesznek vallásosak, akik otthoni nevelés nélkül járnak egyházi iskolába, tehát kimutatható

11 Dólttel szedtük az országos átlagot a Századvég alapítvány munkatársai, Györgyovics és Kollár 2019-es adatai alapján (V. ö. u. 6k id. mű 60. o.)

az egyházi iskolák önálló vallási szocializációs hatása. Az egyházi intézménybe járás pozitív hatása nemcsak az iskoláskori, hanem a későbbi közösségi vallásgyakorlatra is pozitív hatással van, vagyis kialakít egy vallási közösségi kötődést, s az ebbe a kapcsolathálóba tartozás szokásrendjét.” (Rosta és Pusztai 2022, 441)

Mint láthattuk, a vizsgált populáció vallásosság szempontjából se nem homogén, se nem statikus. A mélyebb elemzések rámutathatnak arra, hogy a szerzetesrendi iskolák és általában az egyházi iskolák is vallásosság vonatkozásában milyen folyamatokkal néznek szembe és milyen kihívások előtt állnak. Az öregdiákok körében végzett kutatás azt igazolja, hogy az iskolák a jövőjükéről gondolkodva nagymértékben támaszkodhatnak végzett diákjaikra.

Befejezés

A fentiek elolvasása után joggal merülhet fel a kérdés, nem idealizált-e ez a kép, nem hallgat-e el számos nehézséget, ami minden kezdeményezés és tevékenység velejárója. Mindkét kérdésre igennel kell válaszolnunk, ami azonban a visszaemlékezés természetéből fakad. Ám a „megszépítő messze-ség” csak akkor lehetséges, ha van alapja a szépségnek, az építő, felemelő, gazdagító tapasztalatnak. Amikor megterveztük az öregdiákok körében elvégzendő közvélemény-kutatást, szándékosan arra akartunk koncentrálni, ami maradandó érték. Elsősorban azért, mert saját tapasztalataink ezt a hozzáállást alapozták meg. A kérdőívünk dizájnját úgy alakítottuk ki, hogy a szerzetesrendi iskolák legfőbb jellegzetességei és tevékenységei képezzék a vezérfonalat. A visszaérkezett válaszok azt igazolták, hogy az öregdiákok tudtak kapcsolódni a kérdésekhez, és miközben a legtöbb területet nagyra értékelték, a válaszaikból színes és árnyalt kép alakult ki arról, hogy a visszaemlékezéseikben milyenek rajzolják meg az iskolát, amely

sokban járult hozzá a későbbi életükhöz. Az emlékezés alkotó folyamat, amit a jelen igényei és szükségletei befolyásolnak. Azok a tapasztalatok és értékek, amelyeket a legjelentősebbnek mutatnak a válaszok, azt is jelzik, hogy ma milyen elkötelezettségekre és magatartásokra van szükség az öregdiákok meggyőződése szerint. A magas fokon individualizált és énközpontú világban az összetartozás, a sokszoros magány körülményeiben az együttérzés, a bármi lehetséges kultúrájában pedig az értékek tisztelete és képviselése az, ami mellé kutatásunk eredményei felkiáltójelet tesznek. Ezek azok a dimenziók, amelyek kultiválására hivatottak a szerzetesrendi iskolák és az egyházi fenntartású iskolák is. Ezek azok, amelyek mentén újra és újra kijelölhetik és odaigazíthatják hivatásuk és küldetésük céljait.

Hivatkozott irodalom

- Bögre Zsuzsanna, 2017. „Mit jelent a »maga módján vallásos« és a »nem vallásos« kategória a magyar fiatalok értékválasztása szempontjából?” *KAPOCS 3*: 15–21.
- Bögre Zsuzsanna, 2018. „Mit jelent a »maga módján vallásos« és a »nem vallásos« kategória a magyar fiatalok értékválasztása szempontjából?” *KAPOCS 3 (74)*: 15–20.
- Gereben Ferenc, 2020. „Elszálltak már, hajh, az évek...”: Egy pannonhalmi osztályközösség életútja 1956-tól 2021-ig. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Gyorgyovich Miklós és Kollár Dávid, 2020. „A vallásosság legfontosabb számai Magyarországon”, Gyorgyovich, M. (szerk.), *Vallásosság Magyarországon. Társadalomtudományi tanulmányok (Látóhatár 02.)* Századvég Kiadó, 45–74.
- Joas, Hans, 2016. *Kirche Als Moralagentur?* München: Kösel.
- Kollár Dávid és László Tamás, 2022. „Megfogyva bár, de törve nem? Sebzett kollektív identitás egy magyarországi felmérés tükrében”, *Erdélyi társadalom*, 20 (1): 23–39.
- Máté-Tóth András és Balassa Bernadett, 2022. „A traumatizált társadalmi tudat dimenziói. Adatok a sebzett kollektív identitás elméletéhez”, *Szociológiai Szemle*, 32 (2): 57–77.
- Pusztai Gabriella, 2004. *Iskola és közösség: felekezeti középiskolások az ezredfordulón*, Budapest, Gondolat Kiadó.
- Pusztai Gabriella, 2020. *A vallásosság nevelésszociológiája: kutatások vallásos nevelésről és egyházi oktatásról*, Budapest, Gondolat Kiadó.
- Rosta Gergely és Pusztai Gabriella, 2022. „Az egyházi oktatás hatása a fiatalok vallásosságának alakulására”, *Educatio 31 (3)*: 425–44.
- Tomka Miklós, 1998. „A vallásosság mérése” in Máté-Tóth A.–Jahn M. (szerk.), *Studia Religiosa*, Szeged, Bába és Társa, 18–31